

روش های دین پژوهی

تحریری نوادر با بحث روش شناسی پژوهش های دینی استاد واحد فرامرز قراقلی

سید غلامرضا موسوی

www.ketab.ir

سرشناسه: موسوی بروجردی، سید غلامرضا، ۱۳۴۹ -

عنوان و نام پدیدآور: روش های دین پژوهی: تحریری نو از مباحث
روش شناسی پژوهش های دینی استاد احد فرامرز قراملکی /
سید غلامرضا موسوی.

مشخصات نشر: قم: مرکز مدیریت حوزه های علمیه، انتشارات، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۱۶۷ ص.

شابک: ۶-۶۱۶۳۲۸-۶۱۶۳۲۲-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتاب حاضر برگرفته از آثار مکتوب و شفاهی احد فرامرز
قراملکی است.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۶۵ - ۱۶۷.

موضوع: دین پژوهی - روش شناسی

موضوع: علوم اسلامی - تحقیق - روش شناسی

موضوع: دین - فلسفه

شناسه افزوده: فرامرز قراملکی، احد، ۱۳۴۰ -

شناسه افزوده: مرکز مدیریت حوزه های علمیه

رده بندی کنگره: BL ۴۱

رده بندی دیویی: ۲۰۰/۱

شماره کتابشناسی ملی: ۶۱۲۷۸۳۸

روش های دین پژوهی

ناشر: مرکز مدیریت حوزه های علمیه

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۹

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۲۶۰۰۰ تومان

همه حقوق محفوظ است.

انتشارات: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۳۸۳

۰۲۵-۳۷۷۳۵۵۴۷

مؤسسه انتشارات حوزه های علمیه

تلفن تماس: ۰۲۵-۳۷۷۴۵۴۷۳-۳۷۷۳۰۸۶۰

نشانی فروشگاه اینترنتی

www.NashrHowzeh.ismc.ir

نشر حوزه در ایتا و اینستاگرام

@Nashre_Howzeh

پیشگفتار

اهتمام اندیشمندان به دانش‌های حوزه دین موجب شده است مباحث روش‌شناختی مربوط به این حوزه در کانون توجه قرار گیرد. در این میان، نمی‌توان سهم مطالعات روش‌شناختی را در توسعه علوم نادیده گرفت؛ زیرا بدون توجه جدی به این ساحت، دانش‌های دینی به توسعه مطلوب نخواهند رسید. از این رو، هر گونه تلاش در ابداع، اصلاح، روشمندسازی و آموزش روش یا روش‌های پژوهش در علوم دینی، گام مؤثری خواهد بود در جهت رشد و بالندگی این علوم.

نگارش پایان‌نامه و رساله در سطح سه و چهار حوزه یا مقطع کارشناسی ارشد و دکترا در دانشگاه، از مهم‌ترین ساحت‌هایی است که نظام‌های آموزشی حوزه و دانشگاه بدان توجه جدی داشته و دارند. این بدان دلیل است که پایه پژوهش در این مرحله شکل می‌پذیرد و پژوهشگران عرصه‌های مختلف علوم، به طور معمول از این درگاه وارد حوزه تحقیق و تأمل می‌شوند.

همچنان که تدوین مقاله علمی و پژوهشی نیز از دیگر ساحت‌های دستگاه دانش در حوزه و دانشگاه است که با استفاده از آن، می‌توان بسیاری از دستاوردهای علمی و نوپردازی‌های نظری را بازتاب داد؛ زیرا محقق، در این قالب علمی می‌کوشد با استفاده از داشته‌ها و دانسته‌های علمی خویش، نتایج علمی و پژوهشی به دست آمده را بر پایه‌ای از اصول و معیارهای علمی و پژوهشی بنا بگذارد و آن را با ساختاری روشمند و استاندارد و البته کوتاه‌تر از قالب کتاب و پایان‌نامه ارائه بدهد.

بنابراین، اهتمام به روشمندی، استانداردسازی و شاخص‌مندی در تدوین پایان‌نامه، مقاله و سایر آثار علمی و پژوهشی اهمیت بسزایی دارد و از ویژگی‌های اساسی رشد و ارتقای جوامع علمی به شمار می‌آید. افزون بر این، تعیین استانداردها، طراحی شاخص‌های ارزیابی، ترسیم ابعاد نظری، ارائه جنبه‌های روش‌شناختی و ایجاد تحول در تدوین مقاله و پایان‌نامه، نقشی تعیین‌کننده در تمرین مرحله‌به‌مرحله پژوهش بر مبنای اصول و معیارهای علمی خواهد داشت.

بر همین اساس، معاونت پژوهش حوزه‌های علمیه، تا کنون چندین اثر را با هدف

روشمندسازی و عیارمندی پژوهش‌های علمی حوزویان منتشر کرده است؛ از جمله: ۱. اصول و فنون پژوهش در گستره دین‌پژوهی؛ ۲. تدوین پایان‌نامه، شیوه‌ها و مهارت‌ها؛ ۳. شیوه‌نامه نگارش رساله علمی.

اما کتاب حاضر، اثری دیگر از این دست است که با عنوان روش‌های دین‌پژوهی به بار نشسته و در آن تلاش شده است چارچوبی علمی و روش‌شناختی برای تدوین و نگارش آثار علمی و پژوهشی در حوزه علوم دینی ارائه شود. امید است این بضاعت علمی، دست‌مایه مناسبی برای عزیزانی باشد که می‌کوشند اصول و شاخص‌های روشی را، به ویژه در نگارش پایان‌نامه و مقاله پژوهشی رعایت کنند.

این اثر، بازنگاری است از آثار نوشتاری و گفتاری جناب آقای دکتر احد فرامرز قراملکی در حوزه روش‌شناسی پژوهش‌های دینی که حجت الاسلام و المسلمین سیدغلامرضا موسوی کوشیده است آن را به قامت قلم در آورد و تا حدودی ادبیات این حوزه را آسان و زودیاب کند. این تلاش علمی ایشان را می‌ستاییم و برای دوام توفیقاتشان دعا می‌کنیم. البته مساعدت مجدانه دیگر عزیزان نیز در انتشار این کتاب، درخور ستایش است؛ به ویژه حجت الاسلام و المسلمین جواد رفیعی، مدیر محترم مراکز و امور پژوهشی و حجت الاسلام علی محمدی پدک، مسئول امور پژوهشگران حوزوی و ویراستار این اثر.

معاونت پژوهش حوزه‌های علمیه

زمستان ۱۳۹۸

فهرست مطالب

۴.....	شناسنامه
۵.....	پیشگفتار
۱۵.....	مقدمه اول
۱۷.....	مقدمه دوم

درآمد:

گستره‌های دین‌پژوهی

۲۳.....	مرزشناسی دین‌پژوهی
۲۴.....	چیستی دین‌پژوهی
۲۴.....	یک. دین به مثابه پیام الهی
۲۶.....	دو. دین به مثابه پدیده واقعی
۲۷.....	سطوح چهارگانه واقعیت دین
۲۷.....	یک. روان‌شناسی دین
۲۷.....	دو. جامعه‌شناسی دین
۲۸.....	سه. تاریخ ادیان
۲۸.....	چهار. فلسفه دین
۳۰.....	چند نکته
۳۱.....	سئوالات

فصل اول:

مسئله محوری در دین پژوهی

۳۵.....	مقدمه
۳۷.....	فواید پژوهش مسئله محور
۳۷.....	هدفمندی پژوهش
۳۷.....	دوری از مسئله پنداری مبانی
۳۸.....	مواجهه فعال با مسئله پژوهش
۳۸.....	کشف راهی نو
۳۸.....	گسترش دانش
۳۹.....	تولید نظریه
۳۹.....	شناخت منابع
۳۹.....	شرایط مسئله
۳۹.....	نیاز مسئله به پژوهش
۴۰.....	تناسب مسئله با علایق
۴۰.....	تطابق مسئله با توانمندی ها
۴۰.....	ویژگی های مسئله
۴۰.....	دارای مفهوم واضح و مصداق متمایز
۴۱.....	درست ساخت و معنادار
۴۱.....	دارای قابلیت تحقیق
۴۱.....	فرایند طراحی مسئله
۴۱.....	مواجهه با مشکل
۴۳.....	تبدیل مشکل به مسئله
۴۳.....	تدوین فرضیه
۴۶.....	آزمون فرضیه
۴۶.....	تولید نظریه
۴۷.....	قواعد تبدیل مشکل به مسئله
۴۷.....	۱. تجزیه مشکل

۴۸.....	یک. تجزیه به علل محتمل
۴۸.....	دو. تجزیه به آثار محتمل
۴۹.....	سه. تجزیه به ابعاد محتمل
۴۹.....	چهار. تجزیه به مصادیق
۵۰.....	۲. گونه‌شناسی مسئله
۵۱.....	یک. از حیث گستره خاص
۵۲.....	دو. از حیث متعلق مسئله
۵۲.....	سه. از حیث کارکرد مسئله
۵۳.....	چهار. از حیث دامنه تحقیق
۵۴.....	پنج. از حیث درجه مسئله
۵۴.....	۳. ساختارشناسی مسئله
۵۴.....	یک. ساختار منطقی
۵۵.....	دو. ساختار زبانی
۵۶.....	آسیب‌شناسی مسئله
۵۶.....	۱. آزمون معناداری
۵۷.....	۲. آزمون القاکنندگی
۵۸.....	یک. تبیین غیر مسبوق به توصیف
۵۸.....	دو. ابهام منع جمع
۵۹.....	سه. ابهام منع خلو
۵۹.....	چهار. خلط تبیین با توجیه
۵۹.....	نتیجه
۶۰.....	سئوالات

فصل دوم:

رویکردهای مطالعاتی در دین‌پژوهی

۶۳.....	مقدمه
۶۴.....	اقسام رویکردها

۶۴.....	یک. رویکرد درون دینی
۶۴.....	ویژگی‌های رویکرد درون دینی
۶۶.....	دو. رویکرد برون دینی
۶۶.....	اقسام رویکرد برون دینی
۶۶.....	۱. رویکرد تحلیلی منطقی
۶۷.....	چیستی رویکرد تحلیلی منطقی
۶۷.....	مراحل رویکرد تحلیلی منطقی
۶۸.....	مرحله اول: فهم نظریه
۶۸.....	۱. تحلیل نظریه
۶۸.....	۱-۱. تحلیل مفهومی
۶۸.....	۱-۲. تحلیل گزاره‌های
۷۰.....	۱-۳. تحلیل سیستمی
۷۰.....	۲. تحلیل مبانی معرفتی
۷۱.....	۳. تحلیل لوازم منطقی
۷۱.....	مرحله دوم: نقد نظریه
۷۲.....	۱. نقد مستقیم نظریه
۷۲.....	۲. نقد مبانی
۷۳.....	۳. نقد لوازم منطقی
۷۴.....	۲. رویکرد تاریخی
۷۴.....	چیستی رویکرد تاریخی
۷۴.....	تلقی اول
۷۵.....	تلقی دوم
۷۷.....	مراحل رویکرد تاریخی
۷۷.....	مرحله اول: توصیف امر تاریخی
۷۹.....	مرحله دوم: تبیین امر تاریخی
۸۱.....	۳. رویکرد تجربی
۸۱.....	چیستی دین‌پژوهی تجربی
۸۳.....	ویژگی‌های رویکرد تجربی

۸۴.....	مراحل رویکرد تجربی.....
۸۶.....	۴. رویکرد تطبیقی.....
۸۷.....	چیستی رویکرد تطبیقی.....
۸۹.....	مراحل رویکرد تطبیقی.....
۹۰.....	قواعد شناسایی مواضع وفاق و خلاف واقعی.....
۹۰.....	۱. آگاهی از سؤال و مشکل معرفتی.....
۹۱.....	۲. دانستن پیشینه و بستر معرفتی.....
۹۱.....	۳. تأمل در مبانی و ادله.....
۹۲.....	۴. شناخت رویکردها و روش‌ها.....
۹۲.....	۵. شناخت لوازم، آثار و نتایج.....
۹۳.....	۶. شناخت امور با اضداد، امثال و اغیار.....
۹۴.....	۷. شناخت نظام فکری و پارادایم.....
۹۴.....	۸. تأمل در ادبیات و نظام زمانی.....
۹۵.....	سه. رویکرد تلفیقی (میان‌رشته‌ای).....
۹۷.....	چیستی رویکرد میان‌رشته‌ای.....
۹۹.....	مراحل رویکرد میان‌رشته‌ای.....
۱۰۱.....	چند نکته در باره رویکرد میان‌رشته‌ای.....
۱۰۱.....	سئوالات.....

فصل سوم :

نقش‌ها و کارکردهای مسئله

۱۰۵.....	مقدمه.....
۱۰۶.....	مسئله، ناظر به مقام تعریف.....
۱۰۶.....	فواید تعریف.....
۱۰۶.....	۱. روشن‌سازی ذهن.....
۱۰۸.....	۲. ایجاد فهم مشترک.....
۱۰۸.....	۳. نظم‌دهی باورهای ذهنی.....

کارکردهای تعریف	۱۰۸
۱. زدودن ابهام زبانی	۱۰۸
۲. رفع ابهام ذهنی	۱۰۹
۳. برداشتن ابهام عینی	۱۱۰
نتیجه	۱۱۰
مسئله، ناظر به مقام توصیف	۱۱۰
ویژگی‌های مقام توصیف	۱۱۱
مسئله، ناظر به مقام تبیین	۱۱۲
ویژگی‌های مقام تبیین	۱۱۳
قواعد مقام تبیین	۱۱۶
مسئله، ناظر به مقام توجیه	۱۱۷
قواعد مقام توجیه	۱۱۸
مسئله، ناظر به مقام تفسیر	۱۲۰
قواعد مقام تفسیر	۱۲۱
سمانتیک	۱۲۲
هرمنوتیک	۱۲۳
مسئله، ناظر به مقام توصیه	۱۲۴
نتیجه	۱۲۵
سئوالات	۱۲۶

فصل چهارم:

تدوین پایان‌نامه

مقدمه	۱۲۹
هدف از پایان‌نامه‌نویسی	۱۲۹
اهداف پایان‌نامه کارشناسی ارشد و سطح سه	۱۳۴

اهداف پایان نامه دکترا و سطح چهار	۱۳۴
مراحل تدوین پایان نامه	۱۳۵
مرحله اول: طراحی نقشه پژوهش	۱۳۶
فرایند طراحی نقشه پژوهش	۱۳۷
۱. احساس مشکل	۱۳۸
۲. مسئله محوری	۱۳۸
۳. انتخاب عنوان	۱۳۹
۴. تبیین ضرورت	۱۴۰
۵. بیان نوآوری	۱۴۱
۶. شرح پیشینه	۱۴۱
۷. ارائه فرضیه	۱۴۲
۸. تعیین رویکرد	۱۴۲
۹. چارچوب نظری	۱۴۳
مرحله دوم: اجرای پژوهش	۱۴۴
فرایند اجرای پژوهش	۱۴۵
۱. تشکیل پرونده علمی	۱۴۵
۲. فیش برداری	۱۴۷
۳. پردازش اطلاعات	۱۴۸
مرحله سوم: گزارش تحقیق	۱۴۹
تدوین پایان نامه	۱۴۹
ساختار پایان نامه	۱۵۰
۱. بخش مقدماتی	۱۵۰
۲. بخش اصلی	۱۵۲
متن	۱۵۳
نتیجه	۱۵۵
۳. بخش پایانی	۱۵۵
سئوالات	۱۵۵